

невластела, могла таква баштинска добра да продаду, или да их на цркве дарују. С овим стоји у противности та околност, што даровна писма, говорећи о овим баштинама, овако изреком одређују: да се дају за вечита времена не само обдареноме, него и његовој деци, унуцима, праунуцима и потомству. Даље тачно одређују Душанови закони, бар за властелу, којим се редом наслеђују баштинска добра. Баштинска добра властелина наслеђују деца његова, а ако их нема, онда деца његове браће до трећег колена. Најпосле поједине повеље сведоче, да су властела додуше могла оставити добра црквама, али обично тек пошто владалац то одобри. Све то сведочи, да господар није баш могао безусловно располагати баштинама, као што би се могло замислити по речима поменутог закона. Ова несугласност тако би се могла изравнати, ако претпоставимо, (по новијем српском тумачу Душановог законика), да је само први господар баштине могао том земљом слободно и неограничено располагати, а потоњи само условно, а то ће рећи, да су могле само дароване баштине слободно мењати свога господара.

Друга али веома мало позната врста државине била је пронија. Пошто ова изгледа као баштини супротна, то морамо из тога извести, да је то била земља, с којом не беше везано тако потпуно право државине, као у баштине, и да се на ову већ плаћао порез. А пошто неплемићске ратаре налазимо на властеоским пронијским земљама настањене, који врше неке услуге, можда се не ћемо преварити, ако између старих српских пронијских и мађарских урбаријалних земаља неку (али само неку) сличност налазимо.

По Душановом закону, пронијарску земљу није било слободно ни продати, ни купити, ни поклонити. Ову наредбу ваља тумачити тако, да су пронијарску земљу могли држати искључно само неплемићски тежаци, истина, не по праву својине, него само по праву уживања, с том обвезом, да властеоском господару одраде неке послове. Сва је прилика, да је пронија била онај део властеоског добра, који је био одвојен за поданике, и којим делом властелин није имао право да сам собом слободно располаже. Само дакле онда, кад властеоско добро, сасвим што је на њему, а по начину који обичајима освештан беше, промени господара, узимана је, са општом променом господарства, и пронијска земља заједно са људма, који су на овој становали; али се од њих није могло одузети уживање њихових земаља.

Осим тих земаља (тако рећи поданичких добара), на којима су као што ћемо видети, живели под именом неропаха и отрока познати неплемићи, налазимо још пашњаке и шуме, што су их села заједнички држала, а што су служили за исхрану сељачких стада, или су давани под закуп скитачким пастирима (Власима и Арбанасима). Нема сумње, да поданици тако исто нису могли расподагати овим општим пашњацима и шумама, као ни пронијским земљама, на којима се настанише. Само је неизвесно, да ли је и господар земље имао право на уживање производа ових сеоских заједничких добара, или је то било искључно право поданика. Властела су често, осим својих земаља, држала и владалачке (управо државне) земље, некако као под закуп или управо на привремено уживање. Али у овом случају нису могли од поданика узимати никакав данак, осим неког новчаног пореза за станове.

Властеоска права могли су добити не само Срби, но и странци. У Душановом законика нарочито се помињу грчка и немачка властела и властеличићи. За Грке изреком вели, да њихове баштине, које